

Budapest templomai

írja: Fiala Ferenc okl. építész

II.

Kapisztrán szent János helyőrségi templom

Sehol a világon nem találunk olyan épületeket, melyeknek multja történelmileg olyan kevésbé tisztázott volna, mint a magyarországiaké.

Különösen áll ez a templomainkra, melyek az évszázadok folyamán sokszor rombadőltek és sokszor újraépültek, és ismételtén megsemmisültek a reá vonatkozó adatok. Eppen ezért egyházi épületeinkre vonatkozólag annyi eltérő vélemény uralkodik, hogy komoly tudósok sem merik bizonyosan állítani legrégebbi templomaink keletkezésének évét. Hiszen műemlékeink komoly feltárása és megőrzése alig félszázadra tekinthet csupán vissza — ez pedig nagyon csekély idő egy ezeréves nemzet mult tényeihez viszonyítva. Mert amit felépítettek a XIII—XIV. században, azt lerombolta a tatár, felégette a török, elpusztították az idegen zsoldosokból álló felszabadító seregek, s ami keveset meghagytak, azt még kevesebbé tette a XIX. század multat romboló városépítészeti vagy a hozzá nem értő kezek restaurálási dühe. Különösen áll ez az igazság a budai templomokra, mely helyi rendeltetésénél fogva az ütköző pontja volt kelet és nyugat véres erőpróáinak. Mert míg az ország egyes részeiben elég gyakran találkozunk meglehetősen épen maradt műemlékekkel (Pacska, Jász, Lébény, stb.) addig az ország hajdani fővárosának helyén csak romokat és bizonytalanságba burkolódzó köveket találunk. Pedig régi metszetek és feljegyzések bizonyítják — amit amellét a józan ész is támogat —, hogy gyönyörű templomok és paloták emelkedtek valamikor a megmaradt romok fölött.

Hiszen még egy, a XVIII. században készített budavári alaprajzban is nem kevesebb, mint tizenhét templom van megjelölve olyan helyeken, ahol ma például a honvédelmi minisztérium vagy más épület áll. De a legtöbb templomnak ma már nyoma sincs a föld felett. A föld alatt még talán. De azokat feltárni egyelőre nem lehet. Ahhoz pénz kell.

Meglehetősen bizonyossággal csak két templomunk rendelkezik: a már tárgyalt Mátyás- és a Kapisztrán szent János-templom. Mind a két épület a XIII. század közepére nyulik vissza és építésük eredete IV. Béla nevéhez fűződik, aki az őbudai királyi rezidenciát Budára tette át a tatárjárás után. Hogy időbelileg melyik épült előbb, az teljesen bizonytalan. Egyes kutatók szerint az a hagyomány, amely ma az u. n. Mátyás-templomhoz fűződik, tulajdonképpen a Kapisztrán-templomot illeti. Ezt az állítást erősen támogatja Villers d'Honnecourt francia építész jegyzőkönyve, aki körülbelül 1264-ben járt hazánkban. Villers, mint a combrey-i dóm

építője, nagy tisztelője volt IV. Béla hugának, magyarországi szent Erzsébetnek, aki a mesterrel egy külön kápolnát építtetett a combrey-i Madonna tiszteletére. Szent Erzsébetnek 1231-ben bekövetkezett halála után ugy Német- mint Magyarországon templomot emeltek a tiszteletére.

Nagy valószínűség szól amellét, hogy a marburgi Erzsébet-templomot Villers d'Honnecourt építette, akit ezenkívül rendkívül érdekelt a Magyarországon épített Szent Erzsébet-templom is, ami Kassán épült IV. Béla uralkodása alatt. (A kassai dóm). Eppen ezért tehát szíves örömet fogadta el IV. Béla meghívását, aminek azután rövidesen eleget is tett és mint jegyzeteiből kitűnik, majd hét esztendeig tartózkodott Magyarországon. Feljegyzéseink 19. és 29. oldalán említi hazánkat és nagy elismeréssel szól a kalocsai és a fehérvári templomokról. Hogy Kassára eljutott-e, arról nincs semmiféle említés a könyvben. Budán azonban a király vendége volt és minden valószínűség szerint ő tervezte a mai Kapisztrán szent János-templomot, amit a ferencendi barátok kezelésére bízta, amit Szabó Piusz dr. is bizonyít a magyarországi ferencesekről szóló művében. Pozitív bizonyítékunk nincs ugyan, de lehe-

adataink szerint az esztergomi bazilika még a XIII. században elkészült, amit bizonyít az a fontos történelmi tény is, hogy az akkor még új templomba helyezték örök nyugalomra az utolsó Árpárházi királyt, III. Endrét 1301 január 14-én.

A szomorú temetkezés után egy ideig sötétség vonul a templom multjára s csak annyit tudunk, hogy oda temették Temesvári Pelbártot és Jakab szépesi püspököt. Mivel azonban a franciskánus barátoknak ekkor már két conventjük volt a várban — a hozzájuk tartozó templomokkal együtt — és az egykoru krónikák nem szólnak arról, hogy melyikbe temették, ugy Temesvári Pelbárt sirja is bizonytalan. A másik ferencesrendi zárda a mai Várszínház helyén állott s a sekretáriánusoké volt s csak II. József alakította át színházzá. Az újabb kutatásokat igen megnehezítette a két templom hasonló neve. Tudniillik mind a kettő János néven szerepelt. A helyőrségi templom Kapisztrán János, míg a mai Várszínház helyén álló templom az Evangelista szt. János névre hallgatott. Régi történetiróink pedig egyszerűen csak szent János templomáról tesznek említést. Már most, hogy melyik templomot értették alatta, az északit avagy a délit, az mindmáig rejtély maradt. Tény az, hogy a fennmaradt rajzokon a Kapisztrán-templom a legnagyobb épületnek ábrázoltatik az összes vári templomok között. Sulyos csapás éri a templomot 1529-ben, mikor is az ostromló törökök

A régi Mária Magdolna - ma helyőrségi temploma.

tetlen elgondolni, hogy egy olyan európai nevű építész, mint Villers d'Honnecourt volt, csak a tatárok által feldúlt templomokat restaurálta volna. Villers működésének egy másik fontos bizonyítéka a Kapisztrán-templom és a combrey-i dóm közötti feltűnő hasonlatosság. A nagy francia dómépítő azonban nem várhatta be a templom felépítését, hanem hazautazott Párisba. IV. Béla király sem érte meg a templom befejeztét, mivel

megtudják, hogy a templom tornyában nagymennyiségű puskaport halmoztak fel e védőseregek. A törökök a legnagyobb ágyúkkal lövik a tornyot, míg nem is egy teli találat szétrobbantotta a templom sisakját, amit azután soha többé nem építettek fel.

A török hódoltság alatt a templomot meghagyták a keresztényeknek — még pedig akként módosítva — hogy egy a protestánsok, mint a katolikusok helyet kapjanak benne.

Mivel a két felekezetnek különböző szertartásaik voltak, úgy segítettek magukon, hogy a templom főhajóját egy nagy deszkapalánkkal elválasztották, s az egyik oldalon a protestánsok, a másik oldalon a katolikusok imádkoztak.

1686 szeptember másodikán a bevonuló felmentő seregek a templomot visszaadták a sekretáriánusoknak, de olyan állapotban, hogy abban misézni teljesen lehetetlenség volt. A meginduló barokk építkezés azután leverette — az előcsarnok és a torony belső részének kivételével — az összes gót oszlopokat és szerkezeteket és egy hatalmas egyhajós dongával boltozta át a sok vihart látott templomot. A megmaradt csonka tornyot kívülről bevakolta és barokk külsőt adott neki — nem nyulva azonban a torony belsejébe, ami eredeti állapotában látható mind a mai napig. Hogy e barokk restaurátorok mennyire nem kínlótk a régi faragásokat és emlékeket, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a templom padozata alatt a tavalyi ásatáskor egész sereg régi oszlopfejezet, lábazati töredék stb. került napfényre. Valószínűleg feltöltésnek használták a romokban fekvő templom köveit. Ugyanezen ásatáskor került napvilágra a régi templom egy eredeti helyén maradt csigalépcsője és a déli kapuzat lejáratainak egy része.

Az előbbi lelet a Hadtörténelmi Múzeum udvarán, míg az utóbbi az eredeti helyén látható és azt bárki megtekintheti. Szintén tavaly tárták fel a templom felső kriptáját is, ahol harmincegy ferenczrendi ruhába öltöztetett halott pihen. Hogy azonban azok barátok-e vagy egyszerű budai polgárok voltak-e, azt nem lehetett megállapítani, mivel a harmadik rendhez polgáriak

tartoztak, akiket eltemetésük előtti szintén barátruhába öltöztettek. (Ép úgy, mint a nemrég elhunyt Primó de Riverát, aki szintén tagja volt a ferencesek harmadik rendjének.) Villers d'Honnecourt alkotásának középkori jellegét még a múlt században sem akarták kellő érvényre juttatni, mivel akkor építettek a bejárat elé a klasszicizáló stíben tervezett kis porticust, aminek elhordása és a templom tornyának barokk ruhájától való megfosztása egyaránt a jövő feladatai közé tartozik

Portómentes levelezés

Ha az embernek nincs pénze, sok minderre rájön, ami máskülönbén sohasem jutott volna eszébe. Az alábbi kis történet Berlinben esett meg, a szereplői pedig természetesen magyarok, sőt pestiek. Két bohém, újságírók, de jelenleg éppen lap nélkül (egy hosszú jelenleg). Nevezzük őket A-nak és B-nek.

A-nak sürgős közölnivalója van B-vel, de a levélre bélyeg kell. Pár pfennig ugyan, de az sincs, ha volna cigarettára kellene. Németországban azonban rend van. A posta a felbélyegzetlen levelet nem kézbesíti ki, hanem visszaküldi a feladóhoz. Ez biztos: a németek megbízhatók. A tehát rögtön felfedezi, hogy miképpen írhat B-nek bélyeg nélkül. Megírja a levelet, megcímezi saját magának és feladóként ráírja B-t, aki már másnap „visszakapja” a bélyeg nélkül feladott levelet.

Németországban ugyanis rend van.